

3/2 45923 36847
ВИДАВНИЦТВО

„ВЕРП І МОЛОТ“

Адрес: Київ, Ірининська 3-а, кв. 25,
Ю. КОРЧАК-ЧЕПУРКІВСЬКИЙ.

„Борітеся—поборете!“

Людвік Кульчицький.

ФЕДЕРАЛІЗМ

і соціалістична політика.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Ціна 50 коп.

КИЇВ,
Друкарня Української Центральної Ради.
1917.

ВЕНДІВАНІ
„СЕРП І МОЛОТ“

Відділ культурно-просвітницької роботи
Комунального підприємства «СЕРП І МОЛОТ»

Відділ культурно-просвітницької роботи

Відділ культурно-просвітницької роботи

ФЕДЕРАЛІЗМ

Історія розвитку політики

Відділ культурно-просвітницької роботи

Відділ культурно-просвітницької роботи

Відділ культурно-просвітницької роботи

Відділ культурно-просвітницької роботи

Відділ культурно-просвітницької роботи

36847.

Видавництво
„СЕРП і МОЛОТ“.

БОРІТЕСЯ—ПОБОРЕТЕ.

Людвік Кульчицький.

ФЕДЕРАЛІЗМ

і соціалістична політика.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

4592:1/2.

К И Ї В - 1913.

ДРУКАРНЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ
РАДИ.

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 3139

ФЕДЕРАЛІЗМ

I СОЦІАЛІСТИЧНА ПОЛІТИКА.

Побіч питання про безпосереднє народнє законодавство та парламентаризм, важним є також питання про фєдеративний устрій держав та про відносини до нього робітничо-соціалістичної політики. Особливо важним є воно у великих державах, в склад яких входять краї та провінції, замешкалі населенням, що різниться між собою народністю та степенем матеріальної, моральної, умової і політичної культури.

Розвиток політичних відносин Австро-Угорщини ставить її перед питанням, що вона або розпадеться на часті, або перетвориться у фєдерацію. Росія переходить тепер тяжку політично-соціальну кризу, а хоч пануючий у ній народ, у відношенню до інших, є без порівняння сильнішим, як Німці та Угри у відношенню до упосліджених народів Габсбурської монархії, то все таки і в російській державі стоять на днєвнєм порядку автономічно-фєдеративні питання, що домагаються розвязки та роблять, і так вже заплутану політичну ситуацію, ще більше заплутаною. Соціалісти взагалі, а особливо ті, що працюють в Росії, в Королівстві польськєм, Литві та Україні мають дуже ріжнорідні погляди на фєдералізм. Одні є йому рішучо противні і до сих належать російські соціал-демократи, а передовсім ці, що належать до т. н. більшости, як також соціал-демократи Королівства польського. Зновуж другі є найгорячішими прихильниками фєдералізму, хоч би вже згадати тільки про російських соціалістів-революціонерів та членів польської Пар. Соц. Пролетаріят. Нашим завданням буде розглянути коротко питання про фєдералізм із погляду соціалістичної політики.

Питання про фeдeралiзм належить розглядати на основі державної централізації та децентралізації. Отсе останнє питання є дуже складне і відноситься до багатьох справ, яких не можемо тут обговорювати, бо на це потрібно було би особної праці, коли би хотіли говорити про них, хоть би тільки побіжно.

Для нашої цілі вистарчить вповні, коли розглянемо в коротці, серед яких умовин укладалася державна організація в централістичнім напрямі, а серед яких в децентралістичнім.

Коли розглянемо отсю справу, то будемо мати певну підставу до висновків, які зможемо робити відносно можливості фeдeралiзму в теперішності та будучності.

Ще в перед-державних часах, які не знали зовсім територіальної організації, а тільки родово-племінну, вже тоді стрічаємо вільні, случайні сполуки гуртів людей, що опиралися на спільнім походженню та спорідненню, все одно чи дійснім чи ні.

Отсі сполуки були від себе незалежні, запоручували кожному гуртові цілковиту, внутрішню самостійність та служили для окремих цілей, як: воєнних, релігійних та господарських. Центральні інституції були у них дуже слабкі а виконавчі органи не були інші як ті самі, що були у кожному гурті.

Отсі сполуки були певного рода конфедерацією. Суспільність ще не була зрізничкована, а кожний суспільний гурт із своєю комуністичною господаркою вистарчав вповні сам для себе: навіть сам обмін був ледви що у почині.

Під впливом розвитку продукційних сил змінилися господарські відносини. Чоловік міг вже витворити більше, чим спожити, і тому скріплювався та ріс обмін. Рівночасно і зріст населення збільшував суспільні гурти та спричиню-

вав родово-племінні усобиці та війни, які і скріплювали владу поодиноких вождів. Колиж усі наведені чинники довели до поділу суспільності на багатих і бідних, на тих, що правили і на тих, якими правили, тоді мусіла витворитися держава, що мала подвійне завдання: зорганізувати прилюдну безпеку, а часом і працю, та панувати над другими.

Держава у відношенню до попередньої суспільної організації була вже кроком наперед в напрямі до централізації. Однак з початку не мала вона ще викінченої та послідовно переведеної, централістичної організації.

Навпаки, було в ній чимало перестаріlostей з минулих часів. Історія та етнографія зображують нам первісні держави дуже різнородними у своїй організації. Одні виказують фєвдальні ціхи і обіймають великі простори. В них має перевагу сільське життя. Другі обіймають місто та близькі околиці і в них переважає міський характер. Але в одних і других найвисша, центральна влада функціонує тільки в досить обмеженім крузі відносин. Складові частини держави живуть своїм питомим, внутрішнім життям. Навіть у міських державах є з початку територіальна децентралізація враз із останками родово-племінної організації, і доперва пізніше вона робить місце централізації. Але поки всіла розвинулася централізація, то верховна, державна влада відноситься тільки до деяких, нечислених справ, як: фінансових у широкому значінню слова, військових та судових у випадках великої ваги. Держава вдоволяється збиранням данин, податків, бранкою в цілі зорганізовання збройної сили та рішеннями в справах більших проступків і непорозумінь, чи то одиниць між собою, чи й суспільних гуртів. У різних державах виступає верховна влада в різних видах, але її загальний характер є такий, як ми сказали вище. Кожна держава має свої звичаї, що управляють внутрішні

відносини населення. Господарське життя в різних частих держави є замкнене само в собі. Навіть виміна продуктів та товарів не відбувається між ними зовсім вільно, але є обмежена різнородними приписами відносно оплат, перевозу, способу продажу і т. и.

Із цим розвитком в парі йшло згуртовання менших держав у більші. Ріжні території, що мали політично-державну відрубність, лучилися часто разом і творили більші організми. Але ця злука ще довгий час не веда до політичного централізму. Поодинокі території були по найбільшій часті сполучені тільки особою пануючою; вони творили унії реальні, а ще частійше, особисті*). Такі сполуки бували або постійні або проминаючі, або органічні або механічні. В уніях кожна державна територія мала своє правительство та свої закони, а на певнім степені розвитку теж і свої сойми, і доперва з часом, під впливом деяких чинників, затіснялися отсі нетісні сполуки і їх політичний устрій ставав централістичним.

Міські держави творили теж ріжного рода конфедерації, які задержували цілковито свою окремішність. Навіть тоді, коли одна держава завоювала другу, то завойована задержувала звичайно ще якийсь обсяг своєї внутрішньої самостійності. Щораз більший розвиток продукційних сил, торгівлі, військові потреби, військово-технічні винаходи та конечність прилюдної безпеки перли держави на певнім степені їх розвитку

*) Серед сучасних теоретиків державного права перемагає отсей погляд: Особиста унія це получення держав особою монарха, яке витворилося случайно, приміром, дорогою спадкового права, між тим як реальна унія є доцільною злукою держав особою пануючого.

Інші теоретики бачуть між ними різницю в тім, що в особистій унії крім спільного монарха мають бути і спільні інституції, які хоч в дечім лучили би держави.

до централізації. Капіталізм, який став витворюватися та розвиватися чимраз більше, потребував передовсім більшої безпеки, як природна господарка, а це тому, що всякі заворушення, напади та війни робили неможливим розвиток ремесла та промислу. Війни, рабунки та інші заворушення ладу є для кожної господарки дуже шкідливими, але природна господарка може легше перенести їх, чим вимінно-капіталістична, хочби вона й була в першій фазі свого розвитку.

Розвинена торгівля потребує добрих і безпечних доріг, різнородних угодінь, а також і усунення всяких приписів, які впливали би некорисно на її розвиток, чи то відносно складів товарів, чи їх перевозу, чи чого іншого. Крім того домагається розвиток торгівлі, щоби приписи, що відносяться до неї, були одностайні, хоч би тільки на якійсь певній території.

Безпека перед сусідами є більша, чим сильнішою є держава, чим більше має сталого війська та ліпшу організацію. Рівнож і це є вповні зрозумілим, що тільки більші держави можуть скоро і в більшій мірі завести та вихіснувати технічно-військові винаходи. Тому коли яка держава була вже так могутньою, що могла з'організувати сталу і карну армію, завести сильне правительство та добути фінансові средства, то вже і мала перевагу над іншими, або і прилучувала їх до себе. Така держава добувала теж і ринки для промислу і торгівлі.

Могуча аристократія, а при тім бунтівнича, авантюристична та сварлива, що жила в поодиноких провінціях, заколочувала нераз прилюдну безпеку і була чималою перешкодою для мирного, економічного розвитку краю та міщанства. Тримати її в руках можна було тільки витворенням сильної армії та бюрократії, незалежної від неї.

Зміцнити центральну власть, уодностайнити закони та державну адміністрацію, збільшити її територію, щоби створити ширший промислово-торговельний терен, отсе завдання, які так і накидувалися самі новочасній, європейській державі*).

Бачимо, що державна централізація була конечною, що вона виходила із природного, суспільного розвитку і була із різних причин кориснішою для економічно-культурного та політичного життя.

Колиж ми вже ствердили отсей факт, то треба нам застановитися над цим, до яких границь і видів отся державна централізація була життєвою і конечною, та коли її дальший розвиток не то що вже не відповідав суспільним потребам, але і ставав навіть шкідливим для них. Ми вже зазначили раньше, що сполуки кількох або більше державних територій, які творили більші держави, мали ріжнородний характер. Часом складалися вони із країв подібних до себе господарськими, національними та культурними відносинами, иншим разом ці ріжниці бували дуже значні. Рівнож дуже ріжнородними бували і географічні условини, на яких розвивалися великі держави, зложені із різних частей, що мали свою історично-політичну індивідуальність.

Тому то і централізація могла мати ріжні наслідки, відповідно до характеру більших або й великих держав, а радше їх складових частей, як також і відповідно до степеня свого розвитку та його форми.

У деякім напрямі була вона поступовим чинником. Приміром, утворення спільних таможенних границь внішних, а усунення провінціональних, внутрішних та заведення однакових, торговельних законів, впливало дуже користо на

*) В инших частях світа, як приміром в Азії та Афріці, ще й нині переважають держави давного типу, що опираються на передкапіталістичний господарці.

розвиток господарських відносин. Рівнож користно впливала вона там, де ступень суспільного розвитку був у цілій державі загально однаковий, а її населення було одної народности. Там було пожаданим впровадити один кодекс цивільний та карний, однакову фінансову систему, оперти народню освіту на тих самих основах, завести одностайність в головних основах адміністрації і пр., бо заведення спільних інституцій просто домагалася господарсько- та народно-культурна одностайність населення. Заведення одностайности в армії було рівнож потрібним для інтересів держави.

Але навіть і в державах цього типу був безглядний централізм злим, бо провадив до цілковитого панування бюрократії, відбирав ширшим кругам участь в управі краю та витворював у фінансових відносинах дуже шкідливу шаблонність, яка вела до рутинізму.

Усі ці лихі сторони крайнього централізму можна запримітити не лише в абсолютних державах, але й у конституційних, чого доказом служить сучасна Франція, де мимо сього, що існує парляментарний устрій, опертий на широкій основі загального голосування, має бюрократія величезну власть і вяже сильно не лише діяльність одиниць, але й інституцій громадської, департаментальної та муніципальної самоуправи.

Держава одноцільна національно та культурно повинна витворити цілком природно на своїй території однакові інституції та устрої, в границях конечних для своєї одноцільности. Такими є: законодавство торговельне, цивільне та карне, організація судівництва, адміністрація, система науки у нищих, середніх та вищих шкільних заведеннях, побудовання великих комунікаційних доріг, загальні приписи дотично прилюдної добрودійности, гігієни та інші. Отся спільність організації є і мусить бути безумсільним „minimum“

одноцільності в державах сього типу, про який ми сказали вище.

Утворення в кожній провінції зовсім відмінних інституцій, заведення в них окремого торговельного чи іншого законодавства було би безцільним, а навіть до певної міри шкідливим в державах одноцільних з культурно-господарського та національного погляду. Законодавство і адміністрація повинні відповідати потребам суспільности. Тому, о скільки її культура є на загал однаковою, о стільки потрібні є їй спільні інституції. Але навіть і в одноцільних державах є конечною громадська, провінційональна та мійська самоуправа.

Щоби устерегтися непорозумінь, треба тут розказати коротко про те, *чим є самоуправа та автономія територіяльних одиниць.*

Самоуправа—це певного рода самостійність місцевих інституцій в адміністраційних справах. До місцевих інституцій належать інституції громадські, повітові, провінційональні та міські. Іншими словами, самоуправа значить стільки, що прилюдна управа, яку виконують не професіональні урядники державні, а особи з посеред суспільства, замешкалі на даній, територіяльній одиниці. Інституції самоуправи можуть видавати постанови, які цим різняться від законів, виданих чи то загально-державними парламентами, чи то автономними соймами краєвими, що як адміністраційні рішення не можуть стояти в суперечности з ніяким існуючим законом. Між тим автономічне законодавство може видавати нові закони у всіх справах, що належать до його круга, хоч би навіть існували в цім напрямі інші центральні чи провінційональні закони.

По найбільшій часті лучиться самоуправа територіяльних одиниць із більшим або меншим обсягом їх автономічних прав, однак може бути часом управа без автономії.

В державах не вповні одноцільних новинні центральні влади запоручити загалови якесь „minimum“ уряджень, однакових для цілої території, полишаючи самоуправам та автономічним інституціям свободу видавати розпорядки та додаткові закони, які переступали би отсе „minimum“: Приміром, загально-державна установа шкільна подає плян науки в середніх шкільних заведеннях, але сойми поодиноких провінцій повинні мати право вводити ще додатково інші поодинокі предмети, як і закладати спеціальні, наукові заведення із плянами уложеними самими соймами. Те саме відноситься і до інших справ, як філантропії, культурних справ та инш.

Цим способом можна вповні погодити одноцільність держави з ріжнородністю уряджень провінціальних, сільських та громадських і створити широке поле для ініціативи суспільности, але там де це є доконче потрібним.

Сього рода децентралізація не то що годиться із основними тенденціями теперішнього устрою, але ще й є дуже користоною, бо познакомяє суспільність в інституціях самоуправи із загальними справами та розбуджує заінтересовання до них.

Коли вище сказана децентралізація є потрібною в державах не вповні одноцільних, то тим більше є вона конечною, і то навіть у ширшому обсязі, в державах, зложених із частей, які значно ріжняться між собою під зглядом господарсько-культурним та політично-національним.

В таких державах одноцільне законодавство для цілої території є просто нісенітницею. Воно не може відповідати ні інтересам поодиноких суспільностей, що мешкають на ній, ні також цілости. Їх потреби може вдоволити тільки широка, політична автономія поодиноких частей.

Чимжеж є автономія і чим ріжниться вона від самоуправи та федералізму?

Ми бачили, що автономія, в протиставленню до самоуправи, значить тільки, що можливість видавання місцевими соймами особливих законів для даної території, яка є частию держави і то законів, які можуть різнитися від подібних законів в інших частих держави.

Воно не так легко відрізнити ці части держави, що мають широку, політичну автономію, від тих, що творять федерацію. Особливо в німецькій науці є тепер росповсюднена думка, що і найбільше широка автономія краю чи провінції якоїсь держави опирається виключно на законах, виданих самою центральною управою, а в конституційних державах центральним парламентом. Із цього виходило би, що вона зовсім не опирається на самостійних законах краю чи провінції. На основі вище сказаного *федерація* в протиставленню до автономії значить тільки, що союз рівноуправлених частей держави, незалежних у внутрішніх справах, які користають із цієї самостійности не на підставі законів, виданих загальною, центральною властю державною, а тільки на підставі законів, які впливають із самого характеру сполучених зі собою цих частей держави (країв, станів, кантонів і ин.) Із цього виходить, що федеративна держава різниться від держави з автономічним устроєм не так широким обсягом політичної самостійности поодинових частей країв, станів чи кантонів, як радше характером сеї самостійности, себто її основами.

Державна власть може зовсім самостійно, без згоди даного краю, змінити, а навіть і цілковито знести хоч би і найобширнішу його автономію, а це тому, що вона опирається на законах, виданих центральною властю державною. Натомість у федерації не може центральна державна власть змінити самостійно, ані в часті, ані цілковито, взаїмних відносин поодиноких частей, що творять союзню державу, а тільки за їх згодою.

Цей погляд на різницю автономії країв, що входять в склад зложеної держави, від їх федерації не має достаточної підстави, бо, як побачимо, не відповідає дійсности. Ось примір. Після загальної думки має Кرواتія у відносинах до Угорщини автономію, але в дійсності опирається вона не лише на одностороннім рішенню угорського парламенту, затвердженім цісарем, але і на органічних статутах самої Кرواتії так, що кожна зміна в її відносинах до Угорщини може бути тільки за спільною згодою обох цих країв.

Хоч автономія Канади та Австралії опирається в англійським законодавстві властиво на одностороннім рішенню англійського парламенту, то однак в дійсности є це тільки правною фікцією, бо на ділі користуються отсі кольонії більшою самостійністю супроти метрополії, чим поодинокі держави північної Америки.

Зрештою і федерації бувають ріжнородні.

Одні опираються на цілковитім рівноуправленню поодиноких частей, як приміром, швайцарська та північно-американська, а другі допускають якусь гегемонію декотрих своїх частей, як приміром німецька (німецьке цісарство). Одні є більше децентралістичними, другі менше.

Взагалі можна сказати, що у федерації має кожна часть держави більшу внутрішню самостійність, чим в автономічному устрою. В першім случаю є основа рівноуправнення переведена ширше і послідовнійше, чим у другім.

Виходить, що на ділі трудно подати таке пояснення автономії і федерації, яке в дійсности відрізнявало би точно поняття одної від другої.

Тут треба зауважити, що не так то легко, вже хочби із самого початку, перевести федерацію навіть при широкій політичній автономії поодиноких частей у зложеної державі, де один народ є сильнішим від других чисельно, культурно і господарсько. Це тому, що пануючий народ,

коли робить уступки в користь других і дає їм навіть чималий обсяг самостійності, не хоче признати їх рівнорядним політичним чинником.

Тепер придивімся, чи широка політична автономія та федерація поодиноких частей зложеної держави годяться із питомими тенденціями сучасного капіталізму? Наша відповідь мусить опертися передовсім на фактах із обсягу розвитку правно-державних інституцій в теперішніх часах, а відтак і на абстрактних розважаннях.

Факти доказують зовсім ясно, що розвиток капіталізму не то що годиться із автономічним та федеративним устроєм, але навіть сприяє йому. Розгляньмо відносини, які панують в Австрії, союз між Англією й її колоніями, а відтак і політичне життя Сполучених Держав Північної Америки, Швейцарії та Німеччини.

В другій половині дев'ятого століття децентралістичні тенденції в Австрії не то що не слабнуть із розвитком капіталізму, але навіть зростають. Перед 1848 р. була Австрія монархією абсолютно-централістичною, нині-ж поодинокі її части (себто Австрії в тіснім значінню) мають хоч не повну автономію, то все таки автономію в досить широкому обсязі внутрішньої самостійності. І не кінець на цім. Децентралістичні тенденції зростають з кожним роком.

Відносини Австрії до Угорщини, рід реальної унії, є часто причиною різних конфліктів між обома державами. Їх відемною стороною є відсутність спільної законодавчої інституції, яка полагоджувалаби справи спільних видатків, спільних таможенних (цол), законів, що відносяться до желізниць, пошт, телеграфів, спільного війська і ин. Новочасна держава потребує меткої і одноцільної влади, яка ділала би у сказанім обсязі. Між тим відносини Австрії до Угорщини опираються на договорах, заключуваних час від часу, які часто навіть не доходять до успіху, чим і ослаблюється держава на вні.

Є тільки два способи, щоби вийти із сього положення. Або розв'язати унію Австрії з Угорщиною, або перетворити обі держави в одну федерацію усіх країв, що входять в їх склад. При означуванні границь поодиноких країв належало би руководитися не їх історичними традиціями, а національними територіями і узгляднювати права національних меншостей.

Здається, нікому не прийде на думку обстоювати погляд, що розв'язання австрійсько-угорського конфлікту лежить у повороті до старо-австрійського централізму, хоч-би і в конституційній одежі.

Федерація заборучила би Уграм та иншим народам, що входять в склад Австрії, цілковиту внутрішню самостійність, а державі дала би центральну інституцію, парламент, що управляв би загальні справи, порішувані більшістю голосів, а не добровільним договором інтересованих сторін. Розвиток капіталізму в Австрії і Угорщині зовсім не витворив поля для державного централізму Габсбурської монархії.

Колиж розглядати будемо відносини Англії до її колоній, то побачимо також, що розвиток капіталізму не то що не зменшив їх політичної самостійности відносно метрополії, але навпаки, ще збільшив її.

Канада і Австралія є нині майже самостійними державами, які управляються свobodно і можуть навіть заключувати окремі торговельні договори із чужими державами. Англія майже ніколи не користує із своїх верховних прав відносно цих колоній. Навіть Шкоція, сполучена від давна з Англією, зберегла певну політичну окремішність в обсязі судівництва та відмінного способу організації своєї репрезентації в Палаті лордів і ин. Вправді підносяться в Англії голоси за тіснішою сполукою всіх колоній з метрополією, але не в цій ціли, щоби з усіх англійських посілостей утворити централістичну державу, а

радше, щоби утворити федерацію, яка запоручилаби поодиноким частям повну внутрішню самостійність.

Що погляд, мовби то розвиток капіталізму провадив до далекосяглої централізації державних інституцій, в яких нема місця ані для автономії, ані для федерації, є хибний, доказує розвиток відносин у Сполучених Штатах Північно-Амери́ки та Швайцарії, а по часті і в Німеччині.

В дійсности капіталізм, що розвивається в Сполучених Державах Північної Америки з нечуваною скорістю, годиться як найліпше із федеративним устроєм, який існує там понад сто років. Поправки, які додано до конституції із за різних домагань життя, в нічім не підважили його життя. Нечисленні обяви централістичних тенденцій виявилися виключно у торговельно-комунікаційнім законодавстві, що й є зовсім природним в капіталістичній державі і що годиться вповні із федеративним устроєм. Цей устрій не то що не підляг ніяким змінам в Сполучених Державах, але навіть нема нині ніяких об'явів, щоби мав підлягти їм в будучности. Ні одна партія в Сполучених Державах не жадає зміни устрою федеративного на централістичний, а навіть не обстоюють за нею поодинокі письменники, теоретики державного права, мислителі та політики, яких імена були би хоч троха знані та які мали би хоч деякий вплив.

Протягом XIX-го століття улягла швайцарська конституція змінам і нині є Швайцарія федерацією; перед тим була радше конфедерацією. Вільний союз, який представляє цей край, безсумніву не відповідає тенденціям капіталізму, але федералізм лучить в собі дві річі, а саме: цілковиту внутрішню самостійність сконфедерованих, державних територій із одноцільністю та меткістю центральної влади та одностайністю законодавства в обсязі загальних справ цілої держави.

Розвиток капіталізму в Швейцарії зовсім не виявив централістичних тенденцій в політиці протягом останніх кількадесять років, які стреміли би до перетворення Швейцарії у централістичну державу.

Німеччина є федерацією в не зовсім повнім виді. Сконфедеровані в ній держави не мають всі рівних прав, а одна із них, Прусія, має над іншими гегемонію.

Не треба забувати, що Німеччина є на загал національно та культурно дуже одноцільною. На 60 мільйонів населення є ледви мало що більше як три мільйони Поляків і ще троха більше як мільйон Литовців, Данців, лужицьких Сербів та Французів. Обсяг спільних справ для цілої держави є тут більший, чим у Сполучених Державах Північної Америки. В протиставленню до них має Німеччина спільний кодекс цивільний і кримінальний.

В Німеччині проявляються не раз централістичні тенденції в тім напрямі, щоби щораз то більше справ переносити до загально-німецького парламенту, а виймати їх із обсягу ділання соймів поодиноких держав. В дійсности, отсі змагання не довели ще до визначних успіхів, бо поодинокі держави, що входять в склад Німеччини, є зовсім самостійні в своїх внутрішніх справах.

Фабричне законодавство, а навіть закони про збори та стоваришення, належать до обсягу соймів, а не центрального парламенту.

Жерелом отсих централістичних тенденцій Німеччини являється не лише спільна культура, але і поступовий та соціалістичний рух. Всі, що змагають, вже не скажемо до радикальної переміни теперішнього строю Німеччини, але хочби до її здемократизовання, розуміють дуже добре, що великі реформи може в дійсности перевести тільки центральний парламент, що виходить із загального права голосування. Вони знають, що сойми поодиноких держав, які опираються на не-

розумній, несправедливій та штучній виборчій системі, корисній виключно для вищих верств суспільности, стануть гробом для всякого почину до здемократизовання Німеччини.

Коли би сойми поодиноких держав, що входять в склад Німеччини, опиралися на рівнім, загальнім, безпосереднім і тайнім праві голосування, то хто знає, чи поступові елементи змагали би до розширення прав центрального парламенту на некористь соймів.

У Полудневій Америці, Канаді, та Австралії бачимо побіду федералізму. Дуже характеристичним є явище, що федералізм добув собі горожацькі права не лише як форма союзу тих державних теріторій, які раніше були окремішними (наприм. кольоніяльні теріторії в Канаді та Австралії), але також, як організація провінцій, що творили одну цілість (напр. в Полудневій Америці).

Федеративно-децентралістичні стремління бачимо нині в іспанській провінції, Каталонії, яка домагається цілковитої внутрішньої самостійности тому, що уложення її суспільних сил сприяє в більшій мірі поступови і демократії, як уложення цих сил в цілій Іспанії.

Є річю зовсім ясною, що автономічний та федеративний устрій не то що не стоять у противенстві із новочасними тенденціями сучасного капіталізму, але навпаки є із ними в повній згоді. Це доказують зовсім виразно наведені вище дані, і ніяке круте розумування не всилі вивернути висновків, що виходять із них. Противники сього погляду зраджують тільки великий брак знання в правно-державних справах, як наслідок маловаження історії і права та помішання таких понять як: особиста та реальна унія, федералізм й інших.

До сього висновку, що федералізм годиться вповні із капіталізмом, можна би дійти також на основі чисто абстракційного розумування, без ана-

лізування устрою Сполучених Держав Пів. Амер., Швайцарії, Німеччини та інших.

Капіталізм потребує господарської єдності держави, себто, свободи торгівлі в нутрі, відтак єдностайности прав, що відносяться до комунікаційних засобів, рішучої постави держави у нутрі і на вні, меткого та скорого полагоджування політичних справ, як також і цього, щоби держава була в силі запобігти конфліктам поміж різними своїми складовими частинами, що могли би параліжувати економічне життя.

Натомість є для капіталізму зовсім рівнодушними такі справи, як різнородність фабричного законодавства в різних частях держави, окремішність шкільництва, адміністраційних систем, судівництва та цивільних і карних кодексів. В Польськім Королівстві та Росії нічого не втратив капіталізм на цім, що тут і там обов'язують інші цивільні кодекси.

Ми бачили, що централізація розвивалася рівнобіжно із капіталізмом. В державі представляла її звичайно монархічна власть, яка у своїй політиці, цілком природно, не руководилася господарськими інтересами суспільности, як цілості, а передовсім добром династії і цих суспільних гуртів, що безумовно служили їй. Старанням монархії було збільшення державної території та числа підданих без огляду на це, чи побільшена цим способом держава буде творити органічну, чи тільки механічну цілість. Всемогуча власть центральна старалася заволодіти всім у державі так, щоби ніщо не могло розвиватися поза нею та без її волі. Тому і зріст централізації пішов значно дальше, чим домагалися сього господарські потреби держави.

Середньовічний партикуляризм суперечить розвиткови капіталізму, але сучасний федералізм вповні годиться із ним та витворює в державі певні, загальні рами, обов'язково потрібні для економічного життя, поза якими можуть поодинокі ча-

сти держави уладити своє суспільне життя по своїй волі.

Ми бачили, що федералізм розвивається найліпше в Новім Світі. Тому насувається питання, чи ся поява є випадковою, чи ні?

Перетворення абсолютистичних держав на конституційні, як також і демократизація їх, вели до що раз більшої участі в суспільно-державнім житті чимраз ширших, суспільних класів. В міру того, як поодинокі горожани одержували чим раз більшу, горожанську свободу в конституційній державі, почали домагатися своїх, собі властивих інституцій та правно-державної окремішности також і поодинокі території держави, що доси творили окремішну, культурно-господарську або національну-політичну індивідуальність.

Ми зазначили вже передше, що великі централістичні держави лучили не раз в собі території, які ріжнилися між собою чи то культурою, чи народністю населення. В таких державах винародовлювалися звичайно тільки вищі верстви, коли взагалі відбувався процес винародовлювання. Нищі верстви звичайно задержували свою народність, а держава не дуже то клопоталася ними. Як довго ці верстви не мали впливу на державне життя, так довго питання окремішности національних територій не було актуальним. Але з демократизацією суспільности мусили децентралістичні тенденції розвинути ся далеко сильніше як перед тим та знайшли своє виявлення в автономічних інституціях та в федералізмі.

Як бачимо, розвиток відосередочних тенденцій в державах зложених із частей, що значно ріжняться між собою, не є в сучасній добі зовсім випадковою появою.

Дальше побачимо, що федеративні тенденції можуть мати сильні основи і в державах не зовсім одноцільних під національним взглядом, але просторих та із ріжнородною культурно-господарською структурою у різних своїх частих.

II.

Ми бачили, що сучасний капіталізм вповні годиться із широкою, політичною автономією поодиноких частей держави та федералізмом і що розвиток децентралістичних, автономічних та федеративних інституцій стоїть у тісній сполучі із демократизацією суспільностей.

По провіренню цих фактів розважимо тепер значіння федералізму, його вплив на суспільність та політику взагалі, як також і становище, яке повинна зайняти супроти нього робітнича кляса, а особливо соціалістичні партії.

Ми зазначили вже в однім із попередніх уступів, що одноцільне законодавство не є відповідним для великої держави, якої части заселенні народами, що значно різняться між собою в відносинах господарсько-культурних та політично-національних. Це проявляється не раз дуже виразно в практиці. Коли би один центральний парламент навіть хотів ухвалити різнородні закони для різних частей держави то не міг би сього зробити як слід, із за свого складу.

В дійсности можуть ухвалювати закони, що відповідали би потребам якоїсь території, тільки такі збори, в яких засідають представники цих територій. Посли центрального парламенту в державах, зложених із різних територій, не можуть бути в своїй більшості так всесторонніми, щоби могли ухвалювати закони для різнородних суспільностей.

Тому належить полишити центральному парламентові виключно справи загально-державні, як: військові, дипломатичні, таможенно-торговельні, відтак законодавство залізничне, поштове, телеграфічне та монетарне. Всі інші належить передати соймам поодиноких частей держави.

Доброю стороною федеративного устрою у великих, зложених державах є ще і ця обставина, що широкі маси народу і народів можуть

ліпше визнаватися в політиці, а тому і брати в ній живішу та більше свідому участь, як при організації тісно централістичній. Справді, центральний парламент у великій, з'організованій та сцентралізованій державі полагоджує таке множество справ, що відносяться до різних територій та суспільностей і так сильно пов'язаних із собою, що тільки люди з великою інтелігенцією та знанням можуть в них визнаватися як слід. Зовсім інакше є при федеративнім устрою, або хоч би автономічним, коли поодинокі частини держави мають свої особні сойми, в яких порішуються усі їх внутрішні справи, а тільки загально-державні переносяться до центрального парламенту. Тоді маси населення можуть зовсім добре визнаватися в діяльності краєвого сойму і можуть контролювати своїх послів. Політичні боротьби в краєвих соймах є простіші, чим у центральному парламенті, а загал населення може ліпше зрозуміти їх та ліпше виробитися політично.

Але навіть загально-державні справи є для загалу населення більше доступними у центральному парламенті при федеративній організації, а це тому, що їх є там менше і вони менше складні.

Справді могло би здаватися, що ізза сього, що у федеративнім устрою справи одних частин держави є неначеби відділені від других, звужується політичний світогляд горожан. Та не так воно в дійсности. Ці, що хотять і можуть займатися політикою основніше, та ліпше розуміються на ній, будуть слідити за її розвитком в поодиноких частинах держави і при федеративній організації. Тіж, що ізза різних обставин, як через працю, відсутність відповідного підготування та інших не можуть та не вміють зробити сього, ті при централістичній організації будуть мало що розуміти, а при федеративній системі хоч принайменше здадуть собі справу із сього, що

діється в їх краю, та із найважніших справ, що відносяться до цілої держави.

Федеративний устрій дає спромогу полагоджувати реформи скорше і вчаснійше, хочби вже тільки у поодиноких частях держави. У зложеній державі можуть ріжно уложитися суспільні сили так, що в деяких її частях вже можна перевести якісь далекосяглі реформи, а в деяких ще ні. В ецентралізованій державі можна перевести ці реформи тільки при відповіднім розвитку цілої держави, між тим як при федеративнім устрою і в поодиноких краях, станах чи кантонах, відповідно до укладу суспільних сил. В інших може полишитися і давний стан річей.

Виходить, що федералізм улекшує переведення реформ, хоч би вже тільки в поодиноких краях державної території.

Федеративний устрій дає також спромогу робити соціально-політичні досвіди, що не є зовсім маловажною річю, бо досвід роблений на малій, відокремленій території держави є безпорівнянним лекшим та менше ризиковним, чим на цілій.

Проби реформ, роблені часом на малій території, не дають пожаданих вислідів, бо така територія не є відокремлена від цілости та не творить сама в собі державної одиниці.

Проти сього могли би прихильники централізації зробити ось який закид. Вправді федеративний устрій дає можливість скорійшого розвитку цим частям держави, що стоять вище в культурно-господарських та політично-соціальних відносинах, але за це централістичний устрій, хоч опізнює розвиток вище стоячих, прискорює поступовий розвиток нище стоячих і в цім напрямі має перевагу над федеративним.

Та ось чому цей закид не є стійним. Правильним та пожаданим є такий стан річей, при яким можна територія держави розвивається під

впливом такого уложення суспільних сил, які як раз є в неї. Коли части держави із консервативним укладом сил мають консервативні інституції, то воно, як підметово так і предметово, є меншим злом, чим коли мають їх части із поступовим укладом. Також не треба забувати і цього, що здійснення реформ в одних частих держави та добрі їх наслідки заохочують до них і населення відсталих частей.

Зложені держави складаються із різних країв, яких населення має свою культуру та свою окремішню народність. При централістичнім устрою може розвиватися тільки пануючий нарід і тільки його культура дізнає підмог. Федерація запоручує можливість свобідного розвитку всім краям та народам. Само тільки признання язикових прав в школі, суді та уряді не дає ще у централістичній державі запоруки свобідного культурного розвитку поодиноких народів, бо рівноправність можна дуже легко відкликати. Зовсім інакше є при федеративнім устрою. Тут сама парламентарна більшість не може змінити основних законів, що управильнюють відносини поодиноких частей держави до її цілости. До сього пострібно згоди більшости поодиноких частей держави і то звичайно ще кваліфікованої. При широкій автономії можуть змінюватися відносини частей держави до її цілости тільки за згодою обох сторін.

Централістичний устрій веде завсїгди до упослідження одних частей держави в користь інших, що є особливо шкідливим в державах зложених із частей, що різняються між собою національно та культурно. Розвиток народньої культури домагається властивої йому державности в якій небудь формі, хоч би і не цілковитої, бо тільки при помочи суспільно-політичних інституцій, які підпомагає держава, є можливі більші видатки на різне шкільництво, вищі наукові заведення, інституції, музеї і ин. Це вповні вдо-

воляє федеративний устрій*), і це є ще одним доказом його висшости над централістичним.

Доси розважували ми користь федеративного устрою серед нормальних відносин. Треба ще застановитися над цим, о скільки він корисний у незвичайних, історичних хвилях, в часах великих заворушень та державних перемін. Може тоді централістичний устрій є більше корисним для суспільности? Застановитися над отцим питанням є особливо тому важною річю, що серед радикалів та більшої частини соціалістів є розповсюднений погляд про далекосяггле значіння централізму в революційних часах. Французькі революційні традиції відграють тут чималу роль.

В часі великої французької революції в дійсности панував над Францією Париж, що в значній мірі улекшувала йому провінція. Великі хлопські розрухи по селах, бурення замків та нищення грамот на цілій території підпомогли дуже Париж в його боротьбі з абсолютизмом та аристократією. Колиж вже зломано деспотизм, то ще і тоді надавав Париж тон цілій Франції. Це дається пояснити зовсім легко. Більшість суспільности не була ще систематично з'організованою, особливо по селах та взагалі на провінції. Вона ще не мала вироблених, політичних поглядів; вона тільки сильно відчувала хиби старих порядків і йшла довгий час за Парижем в переконанню, що виборе все, що потрібне для Франції.

Колиж з часом зайшли в загальній opinіi різниці, а письма, брошури, клуби та прилюдні збори прояснили французькій суспільности, про що борються різні стороництва, тоді панування Парижа над провінцією не було вже так могутим, як передше. Настали часи, коли Париж мусів своє панування над провінцією удержувати силою.

*) Розуміється, що о скільки члени поодиноких народів мешкають на окремих територіях, бо в противнім случаю належало би приміняти т. н. нетериторіальну народню автономію.

У XIX-тім століттю, а особливо в його другій половині, не можна вже було мріяти про це, щоби Париж міг накинати Франції новий політично-суспільний устрій. Тому і бачимо, що в часі комуни з 1871 р. революційна столиця Франції на місце якобінського гасла—централізму, висуває гасло прямо протилежне йому, а саме, гасло вольної громади і федеративної їх сполуки.

З огляду на це, що в Парижі були інші відносини суспільних сил, чим на провінції, а саме, відносини, що сприяли широким реформам, тому й ходило йому про це, щоби він міг рядити собою сам та не стрічав перепон із боку правительства та і центрального парламенту, які були консервативніші, чим він.

Не ходить нам зовсім о оборону всіх, не завсіди ясних, політично-суспільних концепцій комуни. Згори зазначаємо, що коли би навіть не вдалося правительственным військам зломити комуну, то і тоді не було би можливим перетворити Францію із централістичної держави на федерацію міських та сільських громад, як занадто малих територіяльно-державних одиниць. Пригадуючи кличі комуни, хочемо тільки виказати, що французькі революціонери з 1871 р. вже тоді розуміли дуже добре, що для здійснення основних, політично-суспільних перемін в їх краю, належить стреміти до децентралізації, а не до централізму; не до панування Парижа над Францією, а до певного рода усамотійнення його супроти неї.

Кавтський має без сумніву слушність, що в інтересі соціалістів лежить, щоби міста мали великий вплив на село, але не можна осягнути і при федеративнім устрою. В теперішніх часах навіть у федеративній державі, в кожній її часті, що має політичну самостійність, будуть міста мати самі собою чималий вплив на село, бо вони є осередком промислового, інтелектуального та політичного життя.

Колиж навіть у Франції, будь що будь одноцільній державі, не міг Париж з часом панувати безглядно над провінцією, то щож доперва говорити про зложені та дуже різнородні держави, що розпадаються на численні краї, заселені окремішними народами, що мають свою питому культуру та питому господарку, як приміром, Австро-Угорщина та Росія. Там ніколи не може столиця панувати рішучо над цілою державною територією. Воно правда, що навіть в таких державах події у Відні та Петербурзі мають більше значіння для цілості держави, як події у Варшаві та Празі, але тут не може бути і бесіди про цей могутній вплив столиці, який ми бачили, приміром, у Франції в часі революції.

Розвиток капіталізму спричинює також, що так скажемо, урухомлення горожан держави, значить, вириває їх із застою, зближує провінційнальне населення із міським та столичним. Наслідком цього із розвитком капіталізму перестає бути провінція навіть в централістичній державі пасивним чинником в державному життю, а стає чинним. Великі промислові огнища повстають і на провінції, а часом навіть і поза великими містами, в яких буває осідок політичних властей. Це все є причиною, що диктатура столиці є в будучині неможливою.

Тому то політичний централізм в теперішніх часах, виключаючи широку автономію поодиноких частей держави, не виказує ніяких прикмет навіть тоді, коли глядіти мемо на нього із точки виїмкових інтересів революційних подій.

Доси говорили ми про прикмети федеративного устрою із точки інтересів демократії, поступу поодиноких державних територій і т. д. Та всі отсі розважування не є достаточними, бо треба ще перевірити, о скільки федеративний устрій держави відповідає взагалі інтересам пролетаріату, особливо соціалізму?

Основу до відповіді на отсі питання знаходимо вже по більшій часті у цім, що ми сказали передше, а по часті у виводах, до яких зараз перейдемо.

Пролетаріат різних держав та народів розвивається культурно і умово на основі певної народньої культури. Для українського, польського, грузинського, вірменського чи чеського пролетаріату не може бути рівнодушною річю, чи його народня культура має широке поле до розвитку, чи ні. Ми бачили вже передше, що якраз федеративний устрій дає відповідні умовини для розвитку різних народів, що замешкують зложену державу.

Відтак лежить в інтересі самого пролетаріату, щоби національна боротьба не затемнювала та не зводила на манівці боротьби класової. Між тим, о скільки в якійсь зложеній державі поодинокі її часті, замешкалі ріжними народами, не мають цілковитої автономії, або не є зі собою звязані вузлом федерації, о стільки в його центральнім парламентах національна боротьба затемнює почуття класової відрубности пролетаріату і утруднює йому осягнення успіхів. Тоді класова боротьба дуже вяжеться з боротьбою національною і у великій мірі спричинюється до безплідности парламентарних праць. Так є в Австрії, так буде без сумніву і в Росії, коли її політичний устрій останеться централістичним.

При федеративнім устрою має кожний край, замешкалий переважно якимсь народом, повну внутрішню самостійність, тому і нема там національної боротьби, а яркійше за те виступає боротьба класова.

Вже нині є централістичний устрій чи малою перешкодою в розвитку соціалістичного руху. Приміром у Франції є соціалісти в деяких містах в більшості і могли би перевести багато далекосяглих реформ, які виказали би безсумнівно животність їх організації, колиб не це, що цен-

тральне правительство, зложоне із парламентарної більшости, часто не потвержує, а зносить рішення муніципальних рад.

Так само можна сказати про німецькі провінції та міста. Наколи би обсяг їх самостійности був більшим, а організація демократичнішою, тоді Берлін, Франкфурт, Гамбург та інші, були би полем, на яким розвивалися би чудово нові інституції, примінені до потреб пролетаріату.

Деякі соціал-демократи, а передовсім російські, польські а раньше і наші, висувають проти федералізму цей заміт, що він не єднає, а розділює пролетаріат.

Та цей заміт є занадто плиткий, бо не входить в суть справи. Коли би хто хотів послугуватися подібним методом, то міг би сказати, що приміром і професійні союзи ділять пролетаріат замість єднати його, бо було би ліпше, коли би робітники всіх заводів творили на одній території один союз.

Із точки інтересів пролетаріату поодинокі складові часті федерації є полем, на яким ліпше заспокоюються політичні і господарсько-культурні, а часом навіть і народні потреби різних державних територій, ніж при централістичній, державній організації.

Це, що побіч себе існують автономічні території, поодинокі краї, стани чи кантони, звязані зі собою вузлом федерації, не спричинюється зовсім до цього, щоби кляси на цих територіях не зближувалися до себе та щоби пролетаріат цілої держави розпадався на часті. Навпаки, клясова боротьба в автономічних та сконфедерованих частях держави буде навіть сильнішою, ніж в цілій державі при централістичній організації, бо тоді ускладнювали би її ще й національні справи, про що ми згадували вже передше.

Наколи в якійсь державі, зложеній із ріжнородних народів, пролетаріат не буде культурно та мовно одноцільним, то ця його ріжнород-

ність мусить спричинити і окремішні інституції, які відповідали би особливим потребам різних, пролетарських гуртів. Федеративні чи автономічні інституції будуть тільки висловом цих окремішностей. Зрештою і при федеративнім устрою має пролетаріят цілої держави спільні інтереси, які сильно вяжуть його.

Коли би федералізм дійсно розбивав солідарність пролетаріату, тоді гасло міжнародньої єдності робітників було би чистою фразою, фікцією. А прецінь воно не є так. Докази на це стрічаємо всюди, чи то в професіональнім, чи навіть в політичнім русі. Досить згадати про міжнародні з'їзди та поміч, яку подавали західно-європейські робітники робітничому рухови в Росії.

При федеративній системі соціал-демократичної організації в Австрії, німецькі австрійські соціалісти помагають соціалістам в Чехії, Галичині та Шлеску.

Є однак тісні голови, що солідарність уважають не природнім вислідом річей, а наслідком зовнішнього примусу.

Загально відомо, що організація професіональних спілок є в Сполучених Державах Північної Америки більше централістичною ніж в Англії, хоч в них є федеративний устрій, а в Англії нема.

Щож це доказує?

Не що инше як те, що федеративний устрій держави не розділює робітників і годиться не лише з їх солідарністю, але навіть із великим степенем централізації їх організацій, коли тільки заходить для цього потреба.

Як бачимо, федералізм годиться вповні із розвоєм капіталізму і відповідає інтересам не лише робітничої кляси, але і соціалізму.

Колиб більша частина держав завела федеративний устрій, то це мало би також додатній вплив і на міжнародні відносини. Ідея федерації, що відповідала би дійсним потребам суспільности

в нутрі зложених держав, увійшла би поступенно і в міжнародні відносини, а це тим легше, що загально дається відчувати конечність нормальних міжнародніх відносин.

Коли величезні простори Африки, незаняті ще нині могучими державами, будуть поділені, а варварські ще держави з'єднаються і уцівілізуються, коли усталиться круг впливів поодиноких держав, тоді дозріє ідея федерації. Перемога федералізму у внутрішній організації держав може прискіпити цю хвилю і улегшити здійснення союзу держав.

Питання, яке ми тут порішили, є дуже складним і потрібувало би особеного обговорення. Та воно не входить в об'єм цієї праці.

Який-же рід федералізму є найвідповіднішим для інтересів соціалізму? На це питання неможна дати одної вдоволяючої відповіді.

Форми федералізму можуть бути різними в різних часах та місцях.

Признаючи потребу федералізму, не належить примінювати його всюди і завжди. Взагалі можна сказати, що федералізм повинен бути в державах, зложених із таких частей, які різняться між собою культурою, населенням або господарським ладом.

Коли території, що мають окремішність і злучені вузлом федерації, є занадто малі і не творять визначної індивідуальности, тоді політична їх самостійність може витворити партикуляризм. Бачимо це по часті у Швейцарії, де кантони є малі і по більшій часті не мають визначної окремішности. Швейцарська федерація скористала би, коли би зменшено число кантонів до кількох і декотрі з них сполучено в одну цілість. Заведення федеративного устрою в Австрії та Росії не спричинило би партикуляризму, бо передовсім в Росії, кожна окремішна часть держави була би великим та самостійним полем для буйного політично-сусільного життя.

Досвід дореволюційної доби показав, що не лише перетворення Росії в федерацію, але взагалі початки децентралізаційних реформ стрічають непоборні перешкоди. Тому федералізм в Росії є музикою будучности.*) Лише по великих зовнішніх поразках і по новій внутрішній революції Росія могла би розпочати процес децентралізації. Инакше стоять справи в Австрії, де федеративні змагання вже тепер мають сильну підпору в тенденціях розвитку держави й народів, що входять в її склад.

*) Брошура була написана раньше, ще до російської революції. Нині Російська імперія не існує, а існує ряд народів, які з'організували свої держави, і які увійдуть в федеративний зв'язок. Австро-Угорщина ще не може рішитись на зміну своєї Конституції, угроза революції або навіть революція примусить австрійських централістів до створення придунайської федерації.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

0 коп. 0.96к. (1986)
3139 у
Видавництво „СЕРП І МОЛОТ” РЛ

видало:

- 1) М. Г. Ірляндська республіка. Ціна 40 коп.
- 2) Л. Кульчицький. Федералізм і соціал політика. Ціна 50 коп.

Друкуються і приготівляються до друку:

- Др. Герман Гуммерус. Самостійна Фінляндія (брошура написана фінляндцем для видавництва)
Дм. Донцов. Маркс, Енгельс, Ляссаль і неісторичні народи.
К. Каутський. Класова боротьба.
Віктор Чернов. До теорії класової боротьби.
К. Каутський. Національність і інтернаціональність.
Р. Заклинський. Іван Франко.
Х. Житловський. Соціалізм і національне питання.
І. Гюйсманс (секретар інтернаціонального бюро) Фляндрія. (брошура написана спеціально для видавництва з портретом автора).
Меморандум чехо-словацької робітничої с-д партії до голландсько-скандинавського комітету.
Меморандум фінської с-д партії до голландсько-скандинавського комітету.
Меморандум німецької незалежної с-д партії до голландсько-скандинавського комітету.
Жидівська соціалістична робітничка партія Поалей-Ціон. Форми національної автономії.
Н. Андреев. Початки релігії.
Г. Бочковський. Росія з національного погляду.
Г. Бочковський. Білоруси та білоруське відродження.
Др. Карл Ренер. Нація як правна ідея й інтернаціонал.
Др. Карл Реннер. Війна і переміни національної думки.
Йозеф Гаммер. Що таке імперіалізм.
Др. Карл Реннер. Війна й інтернаціонал.
М. Залізник. Швейцарська федерація.
М. Залізник. Злучені держави Північної Америки.
В. Чернов. Пролетаріат і трудове селянство.
М. Церетелі. Права грузинського народу.

P13139 y